

Historisk begivenhed i Vålse d. 28. oktober 2018

Der ville ikke have været nogen begivenhed i dag, hvis ikke mange mennesker havde vist deres interesse og opbakning hertil.

Derfor må jeg på Lokalhistorisk Arkiv og Forenings vegne starte med at sige tak – Tak til jer alle som er kommet i dag - og velkommen.

Intet sted kunne være bedre end at begynde begivenheden i Vålse kirke, her er Hans Peder Pedersen blevet døbt, konfirmeret, viet til Sofie Marott, deres 10 børn er døbt og konfirmeret her. Og forud –er hans slægt på moderens side døbt, konfirmeret og viet i Vålse kirke.

I 1800 tallet forgik de fleste begravelser fra hjemmet, og det ved vi også er foregået i denne familie, de er dog noget usædvanligt blevet begravet på deres egen familiekirkegård – nogle hundrede meter fra kroen i retning mod Egense.

Tak til Martin Ammentorp og familie, at de sørgede for at opbevare gravminderne, og siden at de kom tilbage hertil sognet.

De smukke restaurerede gravminder, som stenhugger Svend Petersen, Stubbekøbing, har stået for - ville ikke have været her uden økonomisk støtte fra vores sponsorer , en stor tak til Erik Svendsen Vålse, Johnny Hansen – kendt som Smedens Pjevs fra Vålse , H. Nielssons Maskinfabrik A/S - JJ Maskinstation ApS, ved Keld Jørgensen, SOFTLINIE A/S- Bent Torp Jensen, Tandlæge – alle med en relation til Vålse. Vores bedste historiske tak !

Tak for det gode samarbejde med menighedsrådet ved Nordvestfalsters Pastorat, såvel det forrige, da vi fik tilbudt at modtage gravminderne, som til nuværende råd som har sørget for at gravminderne kunne opsættes.

Tak til kirkebetjeningen, graver Stina som har hjulpet med opstilling af gravstenene, tak til præstegårdsudvalget ved formand Bodil Stub. Provst Michael Fagerlund og til vores præst, Eva Heyn, som har været den koordinerende person mellem de to råd, tak for din støtte Eva og til samarbejdet i dag – således, at begivenheden kunne gøres så festligt og højtideligt med en gudstjeneste, tak til hele kirkebetjeningen i dag.

Tak til tidl. Graver Henning Rasmussen for din store interesse for at bevare vores lokalhistorie, mange mennesker er kommet til dig med spørgsmål om kromanden og hans morfar Hans Rasmussen – som er Vålse DNA – det er ham der er mindsten for på Torvet i Vålse.

Tak til Kaj Nielsen for din store interesse og vedvarende hjælp med at få informationspladen opsat og sponsorater i hus, tak til Serena og Steffen Jørgensen fra Lokalhistorisk Forening, som har stået for layout på den historiske plade, der er opsat ved gravminderne, og tak til Claus Olsen for korrektur.

Tak for opbakning til Museum Lolland-Falster, ved Hanne Christensen og Kulturudvalget i Guldborgsund kommune, for de anerkendende hilsner til i dag.

Under forberedelsen til i dag, tænkte jeg på hvad kromanden Hans Peder Pedersen ville have sagt til alt dette, som er foregået omkring hans gravminder, om han havde været vidne til hele processen – ja, så tror jeg faktisk han ville have moret sig lidt, og sagt intet er forandret – alt er som før – som på min tid, hvor vi også måtte slide og stride for at få vores ønsker opfyldt.

JA, og hvorfor nu alt det besvær for sådan nogle gamle gravminder? De er bevaringsværdige på grund af deres alder og inskriptioner, men ved disse minder er der er noget helt særligt – kromanden, hans far og bedstefar var nogle særlige personer i Vålse og Egense, som har præget udviklingen i Vålse. De har medvirket hver på deres måde i udviklingen fra herremandsvælde til demokratisk tænkning.

Her er der tale om en mand Hans Peder Pedersen, som blev født i 1821 i Vålse skole (– hvor hans far er skolelærer Rasmus Pedersen – han kommer fra Vesterborg – og er dannet af den Revenlovenske skole med biskop Boisen i spidsen for en anderledes tænkende pædagogik , det var før anvendelse af Søren Kierkegaards berømte citat : **At man, når det i sandhed skal lykkes en at føre et menneske hen til et bestemt sted, først og fremmest må passe på at finde ham der, hvor han er, og begynde der.** Derfor skulle de lærerstuderende bo hos bønderne og lære dem og deres liv at kende før de kunne undervise dem . Mindre dygtige børn skulle hjælpes af de dygtigere . Men der har på den tid været tale om megen udenadslære.

Man kaldte det en Rationalistisk ånd – det vil sige – en åndsretning der lægger vægt på den menneskelige brug af fornuften.

Vores Hans Peter Pedersen er vokset op med en anderledes tænkende far og morfar. Hans far kom fra Vesterborg på Vestlolland, og bliver gift med Bodil Hansdatter, datter af sognets storbonde og mest indflydelsesrige mand .

Hvad ved vi egentlig om Hans Peders barndom og opvækst? Ved at besøge Rigsarkivet flere gange i den seneste tid, er nye oplysninger dukket frem – sådan er det med historien, den kan brede sig som ringe i vandet – her kan vi finde oplysninger om Hans Peders færden som barn og ung – vi kan her se hans optagelses papirer og eksamenskarakterer på Jonstrup Seminarium.

H.P. Pedersen skriver i sin optagelses papir til Seminariet Jonstrup (Ballerup) om sig selv : Undertegnede er født den 7. Juni 1821 i Vaalse skole af skolelærer Rasmus Pedersen og Bodil Hansdatter. Jeg blev til mit 10. År undervist af min fader og igen af hans hjælpelærer, og blev konfirmeret i Vaalse kirke i året 1836 af hr. Pastor Rosen. (meget god kundskab og opførsel)

Jeg var bestandig hjemme til 2 år efter min konfirmation, da jeg kom i handelslære hos hr. Købmand Meier i Vordingborg, hos hvem jeg var 1 år, da blev jeg syg og derfor kom hjem .

I den tid jeg var hjemme efter at jeg havde været i handelslære, beskæftigede jeg mig med landvæsen hos min bedstefader til det fyldte 21. År, før eksamen, da jeg forberedte mig dertil.

Her hører vi om en pastor Rosen – og han var en meget hjælpsom præst - overfor bønderne – så meget at han blev belært af andre gejstlige, at han ikke kunne få embede andet sted med den indstilling han havde og mænge sig med bønderne. Der er sagt og skrevet meget om Vålserne – hvad er sandhed , og hvad er overleveringer – præstehistorien fortæller om det

svære ved at være præst i Vålse – ja - for nogle præster, men slet ikke dem alle –og det er vigtigt at huske.

Også når vi læser om Hans Peder Pedersen, og hans far Rasmus Pedersen – de får skyld for, at det er dem som opfordre til strid mod præsterne og herremanden – men sammen med andre - er de blot kritiske. Hvor findes disse oplysninger – jo i præstehistorien og i Stiftets 150 år jubilæumsbog.

På den tid i begyndelsen af 1800 tallet var mange bønder undertrykte, læste ikke så godt – viden giver magt – og det var egentlig det som skete, at man fik viden og dermed kunne gøre indflydelse.

Alt det her er jo længe før 1853, hvor vi får Danmarks Riges Grundlov. Dette er Hans Peder vokset op med .

Hans Peder Pedersen skriver endvidere i sin ansøgning at han har været i handelslære i Vordingborg, hos en købmand Meier –og hvorfor Vordingborg – transporten var besværlig – men Købmand Meier var ikke nogen hel almindelig købmand – på Vordingborgs Arkivs hjemmeside, kan man læse om denne jødiske købmand - som trækker tråde til den jødiske fejde – Hans Peder og familien har sikkert ment, at han skulle lære noget mere end blot i lære hos den nærmeste købmand i Stubbekøbing eller Nykøbing.

Det var altså Hans Peders ønske at blive købmand, men han bliver syg – måske allerede der af tuberkulose (udbredt folkesygdom indtil beg. af 1900 tallet, førte ofte til døden, som følge af ødelagte lunger, knogler og led. Vægttab – som tidligere derfor blev nævnt som tæring, (vaccination 1921) smitten spredes via dråber ved hosten og nysen.

Vi ved fra kirkebogen at Hans Peders Pedersen dør af tuberkulose som 46 årig.

Fra ansøgningen ved vi nu, at han kom hjem fra Vordingborg, og i landbrugslære hos sin bedstefader Hans Rasmussen, og han senere selv overtager bedstefaderens gård i Egense.

Han forbereder sig til optagelsen på Jonstrup seminarium, datidens velanskrevne seminarium. Hans Peder har sikkert også bistået sin bedstefader, som var sognefoged, distriktsformand for partiet Bondevennerne, og ridder af Dannebrog og medlem af den grundlovgivende rigsforsamling.

På gården i Egense hos bedstefaderen har der været besøg udefra – der kom blandt andre I. A. Hansen fra København bondevennernes fører og senere stifter af partiet Venstre i sin spæde start - og her er de øvrige distriktsformænd fra Lolland-Falster og Sydsjælland, og som også var medlem af den grundlovgivende rigsforsamling kommet på gården i Egense.

Ingen tvivl om at Hans Peder Pedersen er blevet præget af sin opvækst og stimuleret af de politiske strømninger og været velorienteret – vi ved Hans Rasmussen var mellem de første som holdt avis blandt bønderne.

I ventetiden forbereder han sig på optagelse på det kendte Jonstrup Seminarium – hvortil han bliver optaget i 1839, 18 år gammel – og uddannes herfra med udmærkelse – højeste karakter i 1843 -10 år før vores grundlov, altså stadig enevælde i Danmark.

Fra Arkivets gemmer, har vi arkivalier, som omhandler en efterkommers slægtsforskning.

Her får vi oplysninger om en husjomfru Sofie Marott som kommer til Vålse Kro i 1841 – og er så afholdt, at hun senere arver kroen – eller rettere hendes mand, som bliver Hans Peder Pedersen – for ingen kvinder kunne arve på denne tid.

Hans Peder kommer hjem til Vålse skole, og er hjælperlærer – står også nogle steder at han underviser i Skovby og Sortsø.

Sofie og Hans Peder forelsker sig og venter barn – bliver gift 1845 – 11. oktober i Vålse kirke, og deres første barn Rosalia bliver født 10. januar 1846. Der kommer et barn ca. hvert andet år. (Rosalia, Erasmine, Thora, Anine, Hansigne , Yelva, Hans Clement, Carl Rotwitt, Yelva, Jenny og Dagmar.) I 1847 dør Enkefru Fix som har Vålse kro, og her er det at det unge par arver kroen. Lærer boligen lå på samme side som kroen, og der har de formentlig boet indtil de overtager kroen.

Derfor skifter Hans Peder Pedersen profession fra lærer til gæstgiver, værtshusholder og høker, ved siden af drives landbrug – han havde sikkert også lyst og evner hertil – ville jo gerne have været købmand – høker – han solgte forskelligt – der var også et malt mølleri på kroen, hvor bønderne solgte og købte deres malt. Der var brug for Hans Peders hjælp på kroen. Nogle har ment han opgav lærergerningen fordi han var bange for at smitte børnene.

Fra Kirsten Ammentorps optegnelser ved vi at Hans Peder Pedersen blev betegnet som sognets jurist, han blev egnens og sognets fortrolige. Han har hjulpet dem med problemer, om de var af økonomisk art eller juridisk. Han var en anset og agtet person i sognet.

Hans bedste ven blev forfatteren, kritikeren og poeten Erik Bøgh, som han studerede sammen med på Jonstrup – her skriver efterkommere, at han blev højt estimeret af sin samtidige på Jonstrup Seminarium, herunder Erik Bøgh.

Man mener på grund af smittefaren brændte kromanden alle sine papirer og breve også fra Erik Bøgh.

Man kan på det kgl. Bibliotek læse Erik Bøghs bog: "Erindringer fra mine unge dage" – også fra sin tid på Jonstrup, og her skriver han om lærersønnen fra Falster – hvor flittig han var – udenadslæren – meget dygtig til at regne – får udmærkelse i karakter. Han skriver sine erindringer som en ældre herre i 1894. Det fortæller noget om deres venskab, at han husker kromanden.

Foruden gæstgiveriet, høkeriet, og landbruget blev H. P. Pedersen valgt som formand for det nye Brandforsikringselskab for Falsters mindre landejendomsbesiddelser .

I 100 års skriftet står der : Han var en særpræget mand, og foruden at have forretning var han seminarist og vikarierede i de nordfalsterske skoler, men energi til at virke for selskabet var han i rig besiddelse af. Således har han samtidig med de øvrige hverv også været vikar på skolerne.

Allerede det første år havde selskabet 754 medlemmer, og ti år efter var 5332 medlemmer, kort tid før kromandens død.

I ægteskabet med Sofie Marott kommer der 10 børn, hvoraf de 4 yngste er under skolealderen ved kromandens død i 1867. Hans 9 år, Rotwitt 7 år, Jenny 4 år og Dagmar 2 år. Alle børn 10 børn er døbt i Vålse kirke Der var et par Vålsere som ikke ville lade deres børn døbe – men ikke kromanden.

Af hans dødsannonce oplyses følgende :

Bekendtgørelser (Lolland- Falsters Stifts-Tidende)

Efter et langvarigt og smertefuldt Sygeleje er min kjære, trofaste og retskafne Mand, Høker forhen lærer H. P. Pedersen i Vaalse , ved en stille og kampfri Død i dag kaldet herfra i en Alder af 46 Aar. Tålmodig og gudhengiven bar han sine Lidelser. Dyb Sorg og et inderligt Savn har hans Død fremkaldt iblandt hans Efterladte, og med deltagelse vil sikkert Efterretningen herom blive modtagen af de Mange ,som have kendt ham og stået i Forhold til ham.

Begravelsen vil finde sted fra Hjemmet, Løverdagen den 3die august kl. 11

Vaalse, den 30te Juli 1867

På egne og Børns vegne :

Sofie Pedersen

Født Marrot.

Alle de Mange, der nær og fjern fra hædrede min afdøde Mands Minde ved uanmodede at følge ham til hans sidste Hvilested, bringer jeg herved min og mine Børns dybfølte Tak. Særligt takkes Hr. Pastor Dahlerup for den hjertelige og gribende Tale, han holdt ved Graven. Ligeledes takkes Hr. Musikdirektør Holmstrup med selskab, som uopfordrede ledsagede Ligtoget med Sørgemusik.

Vaalse, den 5te august 1867.

Sofie Pedersen

At kromanden kort før sin død lader et stykke af sin jord indvie til familie kirkegård, har der været mange gisninger om.

Men når dødsannonce og takketale studeres nærmere, samt den smukke inskription på hans gravminde er der ingen tvivl om, at kromanden var et kristent menneske.

Kroen lå tæt ved kirkegården, der var en keglebane som stødte op til, og kirkegårde så ikke ud som vi kender det i dag. Der var slet ikke denne struktur og renlighed.

Støjen fra kroen, keglebanen og sølet på kirkegården har gjort indtryk – her ville han ikke hvile.

Kromanden kan have været bange for at smitte grundvandet. Det kan måske undersøges nærmere, hvis der foreligger en ansøgning til biskoppen og eller regeringen – det var før kirkeministeriets tid.

Dengang var det udsædvanligt, at lade sig begrave på egen gravplads, kun noget der var forbeholdt adelige. Dette må have skabt megen samtale i Vålse og rundt omkring. Hans egen gravsten er stor med smukke inskriptioner – selv om hans live ikke bliver langt, skulle der sættes et gravminde – som et symbol på en udsædvanlig mand – stor i sin visdom, i sin hjælpsomhed. Et minde som jeg næsten vil sige skulle skille sig ud og vise, at almindelige mennesker også kan få status.

Sofie Marott driver kroen og høkeriet videre 19 år efter sin mands død.

Nogle dage efter begravelsen kan det læses i avisen, hvor enken Sofie Marott på 45 år – skriver :

*At jeg efter min saglige mands død fortsætter hans forretning som detalj drift og værthusholder, samt driver Malteriet uforandret tillader jeg mig at bekendtgøre for hans ærede kunder, idet jeg beder dem overføre deres velvilje på hans efterladte, d, 7. August 1867
Enke efter gæstgiver og høker H. P. Pedersen.*

I året 1878 dør datteren Hansine Larsen – mor til to små piger – gift med gårdmand Jens Larsen Vester Kippinge hun er 25 år og har været syg i to år . Dør også af tuberkulose. Begraves på familiekirkegården ved siden af sin far. –

I året 1888 begraves Hansines datter, kromanden og Sofie Marotts barnebarn Yelva Bolette på familie kirkegården. 14 år gammel af kirteltuberkulose.

Hendes mormor har forestået plejen af hende, og skriver en meget gribende tak også til barnebarnets klassekammerater, som trofast har besøgt Yelva Bolette.

Sofie Marott driver kroen og høkeriet videre efter sin mands død, trods det hun var blevet døv i 40 års alderen. Hun solgte kroen i 1886, og køber et lille bindingsværks hus matrikel 15 c i Vålse.

Hun bor i nogle år sammen med et barnebarn, en uægte søn af datteren Jenny . I 1902 flytter Sofie Marott til Oustruplund, hvor datteren Rosalias mand var kgl. skovfoged ved de midtfalsterske skove.

Sofie Marott dør d. 29.juni 1909 – 87 år gammel, har været enke i 42 år - bliver begravet på familiekirkegården.

Kromanden Hans Peder Pedersen har på den tid ganske givet været en særpræget mand, men mon ikke hans kone Sofie Marott, også har sat sit præg. Man kan kun tænke på alt det hun har været igennem – et langt liv, hvor sygdom og død i den nærmeste familie –plejet børnebørn og drevet kroen videre i næsten 20 år efter kromandens død.

Sofie Marotts slægtstavle er ganske særlig, idet hendes far var tysk og bogbinder/ bibliotekar i København. Da han dør flytter moderen til Falster Vester Kippinge – senere Nr. Vedby –

søsteren ansættes af Sofie til at hjælpe til på kroen, og hun gifter sig med en bror til kromanden.

8 personer bliver begravet på den private kirkegård, desværre findes der kun de tre gravstene som vi om lidt skal afsløre. Måske finder vi en løsning – således at denne brave krokone Sofie Marott også får et minde, idet vi har en indsats til plade bevaret, formentlig hendes.

En stor slægt – som er spredt ud over Danmark – måske også i udlandet.

Der er således mange hundrede efterkommere af Hans Peder og Sofie Pedersen – fra Vålse Kro og Gæstgiveri, og endnu flere forgreninger til Hans Rasmussen – kromandens morfar.

De gravminder vil i tiden fremover stå som et minde med fortællinger om en kromand og hans familie som levede i en omstridt tid, med store forandringer, og med sygdom

Gravminder som kan fortælle om tiden i Vålse i 1800 tallet, om en slægt som har præget samtiden og spredt tråde til et netværk af efterkommere.

Disse gravminder står nu udenfor kirkemuren og kan skabe opmærksomhed og interesse for vores lokalhistorie.

Nu vil vi fortsætte ud ved gravminderne og afsløre disse.

Afsløring af gravminderne :

På vegne af lokalhistorisk Arkiv og Forening er det med glæde og stolthed vi nu kan afsløre - disse tre gravstene over Hans Peder Pedersen, gæstgiver, høker og lærer i Vålse, hans datter Hansine Larsen og barnebarnet Yelva Bolette Larsen

Mennesker vil forgå , men lad stene bestå.

Vær så god.

Kathe Torp Jensen
Formand, Lokalhistorisk Forening for Nordfalster